

ja muotokuviissa. Myöskään haukkametsästys, jonka juuret juontavat ainakin 4000 vuoden takaa, ei vielä pahemmin muuttohaukkakantoja verottanut; se oli ylhäisten huvia ja he jopa suojelivat ankarin rangaistuksin lajin pesiä varmistukseensa itselleen uusien metsästyshaukkojen saannin.

Mutta tuliaseiden keksiminen mullisti maailman monin tavoin — alkoi muun muassa sota petoja, ihmisen kilpailijoita vastaan. Sadat ja tuhannet muuttohaukatkin putosivat kesken huiiman lentonsa verissään maahan, siivet haulien silpomina. Perinteisten pesäpaikkojen magneettinen vetovoima muuttohaukkoihin koitui lajille erityisen turmiolliseksi; on kiistattomia tilastoja, joiden mukaan samalta pesäpaikalta tapettiin toinen tai molemmat emot ja hävitettiin poikaset säännöllisesti joka vuosi, ja silti uusia yrittäjiä ilmestyi tilalle jopa parinkymmenen vuoden ajan.

Tilanne synkeni entisestäänkin, kun riistanhoitajien ja kyyhkysten kasvattajien veriseen vainoon liittyivät 1800-luvulla munienkeräilijät. Harvinaiseksi käyneen, vaikeapääsisillä jyrkän-teillä asustavan muuttohaukan kauniin puna-kirjavat munat olivat kokoelmien tavoitelluimpia aarteita, ja yksin Englannissa arvioidaan tämän lajin pumputrasioihin tallennettujen pesyeiden määrä tuhansissa. Sitten tuli kaiken huipuksi 1950-luvun biosidikatastrofi, joka näytti pyyhkaisevän muuttohaukan lopullisesti maan päältä. Kuolleita aikuisia löytyi yhä useammin, kudoksissaan huikeita myrkkypitoisuuksia, munien kuoret ohenivat ja särkyivät, poikaset menehtyivät heikkouteen, viimeisetkin pesäpaikat autioituivat ja laajoilta alueilta laji hävisi tyystin.

Kaikesta huolimatta Ratcliffen hienosta lajimonografiasta ei tullut muuttohaukan muistokirjoitusta. Jyrkät rajoitukset ympäristömyrkköjen käytössä ja asenteiden nopea muuttuminen koituivat viime hetkellä lajin pelastukseksi — siltä ainakin näyttää tällä hetkellä. Iso-Britanniassa kannan elpyminen 1970-luvulla on ollut jopa riemastuttavan nopeaa: nykyisin kanta on

jo n. 600 paria eli 75 % 1930-luvun tasosta! Vähäistä palautumista on todettu muuallakin Euroopassa, aivan viime vuosina meilläkin, mutta ei mainittavasti Amerikan puolella; sielläkin sentään väheneminen on pysähtynyt.

Ihmisen ja muuttohaukan suhteet sekä kannan vaiheet ovat vain pieni osa Ratcliffen yli 400-sivuista teosta. Se kuvaa yksityiskohtaisesti lajin koko biologian — elinympäristön ja pesäpaikat, levinneisyyden ja maantieteellisen muuntelun, saalistuksen ja ravinnon, kannan tiheyden ja sen säätelymekanismit, pesimäkierron kaikki vaiheet, suhteet muihin lajeihin, muuton jne. Vaikka pääpaino on Brittein saarten populaatioissa, on muukin lajia koskeva kirjallisuus käytetty huolellisesti läpi — laajassa kirjallisuusluettelossa on seitsemän suomalaisenkin tutkijan nimi. Hienojen valokuvien joukossa on miellyttävänä yllätyksenä myös kahden meikäläisen kuvaajan (Jouni Ruuskanen ja Seppo Saari) otoksia. Kirjan lopun 23 taulukkoa sisältävät tiivistä tietoa etenkin lajin kannanmuutoksista, pesimäbiologiasta, saalislajeista ja myrkkijäämistä. Donald Watsonin piirrookset ovat ilmeikkäitä.

Näitä etenkin viime vuosina Englannissa ja Amerikassa ilmestyneitä verrattomia lintumonografioita lukiessa ei välillä voi olla tuntematta kateuden piikkiä: mikä huikea etu sikäläisille ornitologeille voida kirjoittaa äidinkielellään suurelle lukijakunnalle! Tieteellisessä maailmassa kirjat arvostetaan korkealle, ja myyntitulot tekevät parhaimmillaan tekijästä rikkaan miehen. Meilläkin olisi muutama lintutieteilijä, joka varmasti pystyisi kirjoittamaan nimikkolajistaan yhtä pätevästi ja elävästi mainion kirjan. Mutta eipä mikään kustantaja taitaisi ottaa niskoilleen tällaista riskiä, ja jos ottaisikin, niin vähäisestä myynnistä ei kirjoittajalle montakaan satalappusta heruisi. Ja meillä omaksutun käytännön mukaan kotimaisella kielellä julkaistua kirjaa ei tieteellisenä ansiona noteerata miksiäkään, vähäpätöisinkin kongressikielinen julkaisu ajaa siitä kirkkaasti ohi. Lintutieteen popularisointi ei totisesti Suomessa lyö leiville!

Olavi Hildén

Olavi Hytönen ja T. A. Putkonen in memoriam

Olavi Hytönen 1909—1979

Fil. maist. Klaus Olavi Hytönen meneti pitkään sairauteen kesän ollessa kukkeimmillaan 20.6.1979. Näin päättyi elämä, joka oli omistettu lähes alusta loppuun saakka linnuille.

Jo nuorena koulupoikana Hytönen aloitti ahkeran retkeilynsä Helsingin ympäristöissä ja jatkoi lintujen tarkkailua Suomen luonnossa kautta koko miehuusikänsä, elämänsä loppuvaiheissa

myös Italiassa ja Afrikassa. Kotimaan retkillä keräämillään fenologisilla havainnoilla hän täydensi sekä pesimäkauden että muuttovaiheen aikaista linnustomme tuntemusta. Suomelle uusia lajejakin hän löysi: rastaskerttusen (1930) ja pikkukiuurin (1962). Ensimmäinen lajissaan oli myös pikkusiepon pesälöytö (1929). Päätutkimuskohteena hänellä olivat Helsingin Vanhankaupunginlahden naurulokit, joista ainoaksi kirjoitukseksi jäi kuitenkin pro gradu-tutkimus.

Varsinaisesti Hytösen toimintaa hallitsi lintujen rengastus. 1920-luvulta sotavuosiin saakka hän merkitsi enemmän lintuja kuin kukaan muu suomalainen. Toimissaan Helsingin yliopiston eläintieteen laitoksen ylimääräisenä

amanuenssina 1929—40 hän myös hoiti rengastuksen piiriin kuuluvat asiat ja julkaisi yhdessä Ilmari Välikankaan kanssa vuosittaiset rengastuskertomukset (*Die Vogelberingung in Finnland*) 1929—37. Lukuun ottamatta lukuisia tiedonantoja Ornis Fennicassa ja Luonnon Ystävissä Hytösen tieteellinen julkaisutoiminta jäi vähäiseksi. Merkittävimpiä olivat harmaalokin suopesintää ja västäräkin pesintää koskevat tutkimukset.

Suomen Lintutieteellisen Yhdistyksen toimintaan Hytönen osallistui 1920—30-luvuilla näkyvästi pitämällä lukuisia esitelmiä ja toimimalla yhdistyksen sihteerinä vuosina 1930—36.

Leo Lehtonen

T. A. Putkonen 1912—1980

Rehtori T. A. Putkonen kuoli kevään kynnyksellä 25. 3. 1980 kotonaan Espoossa. Varsinaisen päivätyönsä Putkonen teki koulumaailmassa, mutta hän tuli tunnetuksi myös ornitologina, ensin Viipurissa ja myöhemmin Imatralla.

Toivo Armas Putkonen syntyi Viipurissa. Hän tuli ylioppilaaksi Viipurin reaalilyseosta 1931, suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon 1936 ja sai maisterin arvon seuraavana vuonna.

T. A. Putkonen aloitti pitkän uransa biologian ja maantieteen opettajana Uraan yhteiskoulussa. Syksyllä 1939 hänet määrättiin Helsingin toiseen suomalaiseen lyseoon vanhemman lehtorin viransijajaksi, mutta jo lokakuussa hänet kutsuttiin sotatoimiin. Syksyllä 1940 Putkonen tuli Imatran yhteiskouluun, mutta seuraavana kesänä hän muiden mukana joutui jälleen rintamalle. Rauhnan tultua T. A. Putkonen palasi Imatran yhteiskouluun. Syksystä 1950 lähtien hän toimi sitten erään maamme suurimman koulun, Imatran yhteislyseon, rehtorina eläkkeelle siirtymiseensä saakka.

T. A. Putkosen kirjallinen tuotanto ei ole kovin laaja. Opiskeluaikanaan hän julkaisi Ornis Fennicassa havaintoja lintaharvinaisuuksista Viipurin seudulla sekä laajemman kirjoituksen pöllölajien runsaussuhteista silloisessa Kaakkois-Suomessa. Viimeksi mainittuun hän kokosi mittavan aineiston viipurilaisilta preparaattoreilta, joille saapui täytettäväksi lintuja laajalti Viipurin ulkopuoleltakin. Äyräpäänjärvellä Putkonen toimi havainnoitsijana kevät ja alkukesä 1935—37. Äyräpäänjärvellä kerätystä aineistosta osa on julkaistu, osa on käsikirjoituksina.

Mittavin T. A. Putkosen julkaisuista on hänen ekologis-kuantitatiivinen tutkielmansa Viipurin seudun linnustosta, mikä ilmestyi Vanamon Annales Zoologici -sarjassa 1942. Siinä

hän esitteli tutkimusalueen metsien, ruohostomaiden, rantojen, soiden, vesien ja asumusten pesimälinnuston dominanssi- ja tiheysarvot, jotka oli saatu erilaisia koealometodeja ja linjalaskentaa käyttäen. Linnuston muutoksia selvitettyään Putkonen tuli siihen tulokseen, että ihmisen vaikutus Viipurin seudulla oli edullista 42 lintulajille (31.6 % pesivistä) ja epädullista 46 lajille. Lajiluettelossa on mm. runsaasti yksittäisiä havaintoja myös Karjalan Kannakselta varsinaisen tutkimusalueen ulkopuolelta. Kun viipurilaisen Karjalan Luonnon Ystävien lintukokoelma ja havaintoarkisto jäivät sodan jälkeihin, Putkosen tutkielmasta on tullut entistä arvokkaampi lähde Karjalan Kannaksen linnustosta kiinnostuneille.

Imatralla T. A. Putkonen kasvatti uusia lintuharrastajia ja muita luonnon ystäviä niin koulunsa Kide-kerhossa heti 1940-luvulta lähtien kuin myöhemmin suuren suosion saavuttaneilla Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen linturetkillä kevätsunnuntaisin. Pieniä kirjoituksia ja havaintoja Putkonen julkaisi edelleen, vaikka koulu pian veikin miehen kokonaan. A7 -lipukeista koostuvan lintahavaintoarkistonsa kartuttamista hän ei kuitenkaan laiminlyönyt. Eläkepäivinään rehtori Putkonen palasi jälleen lintahavaintojensa pariin ja kirjoitteli yhteenvetoja Ornis Karelicaan, jonka julkaisemista hän myös taloudellisesti tuki.

T. A. Putkonen alkoi ennen sotia tutkia puukiipijää. Puukiipijänsä hän tunnisti yksilöllisesti villalankaisista kaularenkaista — tavallinen rengas kun ei tällä lajilla luonnossa kunnolla näy. Puukiipijä odottaa yhä tutkijaansa, sillä opettajakollegat istuttivat rauhallisesti myhäälevän ja järjestelykykyisen miehen rehtorin tuoliin.

Terho Poutanen